

Haller og bygningsritualer – den åbne, rituelle plads ved Fugledegård

Indtil for ganske få år siden, var den viden, der fandtes om vikingetidens kult og ritualer, henlagt til det, der står i de historiske kilder. Heri findes beskrivelser af religiøse bygninger og hellige steder, der ikke rigtigt kunne genkendes eller påvises arkæologisk. Olaf Olsen gennemgik i 1966 i sin disputats de skriftlige kilders vidnesbyrd om de religiøse bygninger og steder. Han konkluderede, at det måtte være arkæologien, der måtte komme disse bygninger og hellige steder nærmere, og der skulle gå en rum tid før arkæologien endelig turde forbinde bygningslevn med religiøse betydninger og særlige fundkontekster med rituelle områder og pladser.

I den senere årrække har arkæologien genereret en større mængde af kildemateriale, der kan belyse netop dette aspekt af fortiden, selvom der tegner sig et mangfoldigt og forskelligartet billede. Af disse fund fremgår det, at kulten og ritualerne var mangesidige, og de mange anlæg, områder, bygninger og strukturer med religiøse og kultiske aktiviteter og formål har mange divergerende udtryk. Selvom billedet på overfladen tegner sig forholdsvis mangetydigt og uensartet, så er der lokaliteter, der dette til trods, har flere ting til fælles. Eksempelvis de stenbyggede anlæg på henholdsvis Helgö og Lilla Ullevi, hvorpå der er ofret forskellige typer af genstande. Stenbyggede anlæg finder man ligeså på Lunda. Nogle rituelle pladser virker mere ubestemmelige og diffuse ved første øjekast og har et tilsyneladende mærkeligt og ikke særlig fremtrædende eller ligefrem almindeligt genstandsmateriale som stenhobene i Lejre eller offerlundene i Lunda, mens andre ligefrem oser af religiøse handlinger som de rituelle brønde på Trelleborg, eller de henlagte kranier ved birkestubbene ved Frösön. Ofre i vådbund kendes fra de ældste tider, og ofringer af perler, smykker og keramik på Bestsellergrunden ved Haderslev viser, at nogle af vikingetidens offerritualer har rødder langt tilbage i tiden. Men også bygningerne er i visse tilfælde blevet erkendt i det arkæologiske materiale, som vi ser det på Uppåkra, Järrestad og Tissø.

På stormandsgården ved Tissø findes flere forskellige spor og levn efter religiøse og rituelle aktiviteter. Et af disse er placeret på det højeste punkt på den bakkeø, som pladsen ligger på. Herfra kan man skue ud over hele pladsen med Tissø i øst med det aristokratiske bygningskompleks ved Fugledegård, vådområderne i nord og vest og Halleby Å i syd. Det fremgår

af gamle matrikelkort, at der netop her på det højeste punkt, lå en våd lavning, der i dag er fyldt op og kun svagt kan anes på markoverfladen. I 1995, da Nationalmuseet i samarbejde med Kalundborg Museum foretog forundersøgelser af pladsen fremkom et fyldskifte med sort jord, knogler, ildskørnede sten samt forskellige genstande. Fyldskiftet blev dengang anset for at være levn fra en mødding, hvorfor anlægget ikke fik den store opmærksomhed. Fundene var dog ikke helt almindelige – og at man så efterfølgende har nedlagt en sølvskat i området kunne tyde på, at stedet var andet og mere end en mødding. Hvem placerer for øvrigt også en mødding på det højeste punkt i området?

I efteråret 2011 genundersøgte Nationalmuseet ved forskningsprojektet *Førkristne Kultpladser* stedet. Undersøgelserne viste, at lavningen, der dækker et samlet areal på ca. 750 m², består af flere successivt gravede lertagningsgruber, hvilket blandt andet gav sig til udtryk ved en tydelig afgravning på alle sider, hvor man endnu kunne se sporene efter spadestik. Netop på dette sted kan man i omtrent en meters dybde fra den nuværende markoverflade finde absolut førsteklasses ler. Lavningen er hermed opstået ved, at man først har opgravet den øverste meters jordlag for at nå ned til det eftertragtede ler, som man efterfølgende helt har fjernet. Beregninger viser, at man har opgravet 1200 tons overjord, og fjernet lige så meget ler. Så store mængder af ler har været anvendt til andet og mere end lerkar til husholdningen, og det antages derfor, at man har taget ler til lerklining mm. til det aristokratiske kompleks ved Fugledegård. Umiddelbart en foreteelse, der ikke forekommer særlig mærkværdig eller rituel, selvom det ikke er ofte, at man møder en lertagningsgrube i den størrelsesorden. Den sorte jord, fra 1995-undersøgelsen lå på den vestlige kant af grubekomplekset, men på sydsiden lå lignende fyldskifter endnu intakte. Her fandtes et genstandsmateriale bestående af knogler, ildskørnede sten, glasperler, skår, rødbrændt ler, rav, fragmenter af hvæssesten samt enkelte metalgenstande. Knoglematerialet består bl.a. af forholdsvist stærkt fragmenterede dyrekogler, hvoraf en stor del er fra svin eller ko, får/ged og en lille smule hest – umiddelbart ikke noget, der adskiller sig fra andre pladser. Knoglerne er stærkt fragmenterede, hvilket vidner om regulære madrester efter findelte kødstykker. Det ville heller ikke være så besynderligt, hvis ikke det var fordi der også fandtes menneskeknogle blandt knoglematerialet (dog ikke umiddelbart som måltidsrest).

Blandt skårmaterialet ses skår fra kuglekar, som placerer laget i vikingetiden, hvilket korresponderer med dateringen på menneskeknogle. De fleste af perlerne er segmenterede perler, hvilket giver en mere snæver datering til det 9. årh. Blandt metalsagerne er en mønt af Hedeby-type fra ca. 825. Hermed er dateringen af de aktiviteter, der har medført dette lag omkring år 800. Det er nærliggende at henlægge dette til opførelsen af fase 2 ved Fugledegård, der er fra samme periode. Man har således fragtet leret et par hundrede meter væk, hvor det aristokratiske kompleks er blevet opført.

Af metalgenstandene skal fremhæves et lille stykke bronze med indridsninger på begge sider: sværd på den ene og hest på den anden. Stykket har en gennemboring således, at det har kunnet fæstnes på noget eller sidde i en snor eller kæde. I sænkningens kant var sporene efter et par stolper, der tilsyneladende har stået dér uden at indgå i en umiddelbart synlig konstruktion. Om stolperne har stået der på samme tid er ikke muligt at afgøre. Man kunne forestille sig, at det indridsede stykke kan have siddet på stolpen som et offer til guderne om ønsket om en hest eller et sværd, eller eksempelvis et ønske om at gøre en syg hest rask, og så kunne sværdet være et symbol på styrke. Det øvrige fundmateriale kan tolkes som rester efter rituelle måltider i forbindelse med opførelsen af bygningskomplekset ved Fugledegård. Stedet mister ikke helt sin betydning eller bliver glemt, for en gang i løbet af det 10. århundrede er en skat på mindst 25 stykker sølv blevet nedlagt netop på dette højeste punkt.

Forfatteren: Josefine Franck Bican er cand. mag. i forhistorisk Arkæologi og pt. ansat som forskningsassistent på Nationalmuseet, Danmarks Oldtid på projektet Førkristne Kultpladser.

Josefine.franck.bican@natmus.dk

Læs mere:

- Freeden, U. von, H. Friesinger, E. Wamers, 2009. *Glaube, Kult und Herrschaft. Phänomene des Religiösen im 1. Jahrtausend n. Chr. in Mittel- und Nordeuropa*. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 12, Frankfurt.
- Bratt, Peter och Richard Grönwall, 2011. *Makt, kult och plats. Högstatusmiljöer under den äldre järnåldern. Kultplatser*. Två seminarier arrangerade av Stockholms län museum under 2009 och 2010. Arkeologi i Stockholms län nr. 5. Nacka

Lavningen på bakkeøens højeste punkt med Tissø i baggrunden, hvor hallerne ved Fugledegård lå..
Det sorte fyldskifte ses forrest i billedet. Foto: Josefine Franck Bican, nationalmuseet.

Bronzestykket med den indridsede hest. Foto: Pia Brejnholdt, Nationalmuseet.